

Problemi književnega pouka

Janko Kos

Filozofska fakulteta, Ljubljana

Za uvod želim opozoriti na nekatera odprta vprašanja v književnem pouku v srednjih šolah in zlasti v gimnazijah. Namen teh opozoril nikakor ni vsiljevati takšne ali drugačne rešitve, pač pa naj bodo dodatno gradivo za debato.

Najprej je tu vprašanje o obsegu tega pouka. V primerjavi s književnim poukom pred desetletji se je njegov zunanji obseg (po številu razpoložljivih ur) močno skrčil. Znotraj predmeta slovenski jezik s književnostjo je prevladalo načelo: polovica ur za jezik, polovica za književnost. Razlogi takšne prerazdelitve so razumljivi – некоč je bil poudarek predvsem na književnosti, jezik je bil pastorek. Toda ali je novi položaj ustrezen in ugoden tudi za jezikovno vzgojo, kulturo in kvaliteto?

Na književni pouk v srednjih šolah je od nekdaj vplivalo stanje v literarni vedi. Nečoč je slonel na pozitivizmu, biografiiki, literarni zgodovini, polagoma je vanj prodrla literarna teorija in za njo interpretiranje. Moderna literarna veda prinaša nove metode in usmeritve – recepcijsko estetiko, dekonstrukcijo, novi historizem, feminizem itd. Kakšen bo njihov pomen za srednješolski pouk književnosti? Ali jih že uvajamo in kakšni so lahko učinki?

Književni pouk je seveda odvisen tudi od razvoja pedagoške vede, njenih metod in usmeritev. Pred časom je bila vplivna – na primer v Nemčiji – emancipatorična pedagogika, zdaj jo je nadomestila komunikacijska. Obe sta se hoteli uveljaviti zlasti v književnem pouku, mnenja o njihovih dosežkih so deljena. Kakšen je odmev obeh v slovenski pedagogiki, med drugim v književnem pouku? Smo v zamudi ali šele dohajamo splošni razvoj?

V našem književnem pouku ima središčni položaj slovenska književnost, kar pomeni, da je odvisen od njenega razvoja, pomena in odmeva. Pretekla slovenska književnost je imela veliko narodno obrambno, nacionalno in socialno-moralno vlogo, s socialnimi, političnimi, ideološkimi in predvsem kulturnimi spremembami na Slovenskem v zadnjih desetletjih se ta vloga spreminja. Slovenci smo prešli iz pretežno ruralne populacije v urbanost. To velja predvsem za mlade generacije. Kolikor je slovenska književnost – zlasti pripovedništvo – bila ruralna, interes zanjo pri mladih bralcih morda upada. Precejšen del starejše književnosti 19. stoletja je prešel v mladinsko berilo, primernejše osnovni kot srednji šoli. Kaj to pomeni za književni pouk?

Evropska oziroma svetovna književnost je že pred desetletji postala pomemben člen tega pouka, ne več samo nekakšen evropski okvir, ampak njegov sestavni del. Odpira se problem, kako ga povezati s slovensko književnostjo, pa tudi kakšno naj bo ravnotežje med njima. Poleg tega je pred vrati problem, kakšen bo pomen ali obseg evropskih književnosti v tem pouku, ko se bo Slovenija približevala ali celo vključevala v Evropo.

sko zvezo. To vključevanje že zdaj vpliva na strukturo posameznih predme tov. Kakšne posledice ima lahko za književni pouk pri slovenščini?

Sociopsihološki profil dijakov je v zadnjih letih drugačen od nekdanjega, zlasti teh, ki prihajajo iz srednjih slojev, nekoliko drugačen je spet pri tistih iz nižjeslojne populacije. Gre za nove značilnosti, ki so deloma pozitivne in deloma problematične ravno s stališča književnega pouka. V njihovi mentaliteti, vrednostnem obzorju in kulturnih navadah se uveljavlja premočan vpliv množične kulture, filma, pop glasbe, rocka in seveda televizije, ki zelo opazno zmanjšuje njihove bralne navade. Ti učinki so verjetno pri dijakih drugačni kot pri dijakinjah. Kakšne posledice ima vse to za književni pouk – vključno z opazno feminizacijo srednješolske populacije, tudi na maturi?

Manj opazni, pa vendar zelo odločilni so v književnem pouku učinki splošnih duhovnih stanj v sodobni družbi in kulturi, pri čemer je misliti na porast individualizma, subjektivizma, relativizma, če že ne kar nihilizma, iz česar izvirajo številna znamenja družbeno-kulturne anomalije. Kaj pomenijo ti učinki za književni pouk? Ali se jim je mogoče izogniti ali jih celo preseči? S kakšno pedagogiko in s kakšnimi književnimi besedili?

Učni načrti za ta pouk so v zadnjem desetletju in več doživeli nekaj sprememb, vendar ne bistvenih. Zdi se, da je vloga, ki jo odmerjajo literarni zgodovini, teoriji in interpretiranju dovolj uravnovešena. Ali je v njih še zmeraj preveč faktografije ali pa je celo preveč reducirana? Ali je njihova teža premočno postavljena na slovensko in evropsko klasiko? Ali je v tem pouku dovolj prostora za moderno in sodobno književnost, tudi za slovensko zadnjih dveh desetletij?

Zdi se, da je položaj književnega pouka, odkar se pripravljajo izdaje več vzporednih beril in učbenikov, ugodnejši. Ali je srednja šola pripravljena izbirati med različnimi, tudi alternativnimi učbeniki?

Ob književnem pouku poteka vzporedno jezikovni pouk. Kakšno je njuno vsebinsko razmerje? Se dopolnjujeta ali križata, in to ne brez nesoglasij? Jezikoslovna veda uporablja včasih za iste stvari drugačne termine, tudi njena metodologija je drugačna od literarnovedne. Ali ju bo potrebno uskladiti? Ob tem je potrebno premisliti dejstvo, da jezikovni pouk včasih posega na področje, ki je po tradiciji pripadalo književni vzgoji in izobraževanju. Ali je to problem in kaj lahko predlagamo za njegovo rešitev?

Književna didaktika zmeraj bolj poudarja pomen branja kot cilja književnega pouka, zlasti v obliki t. i. kulture branja. Ali razumemo ta problem kot problem posebne veščine ali tehnike, ki naj si jo dijaki z učiteljevo pomočjo usvojijo. Ali pa gre za duhovno-kulturno usmerjanje, ki naj mu bo takšna veščina podlaga in sredstvo, se pravi nosilka vsebine, ki ima pri bralni kulturi primarno vlogo?

Pouk književnosti je poleg izobraževanja predvsem vzgoja, ta pa ni mogoča brez naravnosti k trdnemu sistemu vrednot. Te so lahko spoznavne, etične ali estetske. Katere od teh so nam v književnem pouku najpomembnejše? Med vrednostne cilje književnega pouka prištevajo nekateri tudi utrjevanje slovenske nacionalne identite te ali pa dodatno še evropske kulturne istovetnosti. Se nam zdijo takšne vrednostne in vzgojne naloge pri tem pouku realne?

V polpreteklem času so nekateri zahtevali, naj sestavni del tega pouka postane tudi množična (zabavna, trivialna) književnost. Ali je ta usmeritev še aktualna? Kakšni so lahko cilji, merila in načini vpeljevanja trivialne literature v šolske programe? Gre za nevtralen ali kritičen pristop?

Sodobna pedagogika predvideva tudi za književni pouk – ali pa celo predvsem zanj – čim večjo avtonomijo učitelja in učenca. S tem v zvezi se poudarja njuna ustvarjalnost. Do kakšne mere naj učitelj prepusti učencevo razumevanje in razlaganje književnih del njegovi subjektivni domišljiji, željam in nagnjenjem – tudi pri izbiri teh del?

Na književni pouk v srednji šoli vpliva razmah književne didaktike. Ta je v mnogih pogledih odvisna od razvoja splošne didaktike ali je celo njen del. Koliko je potrebno pri pouku upoštevati izsledke in napotke ene in druge? Kaj storiti v primeru, ko takšna didaktika poteka v različnih teoretskih usmeritvah, včasih celo v nasprotni smeri?

V območje književnega pouka kljub njegovi načelno priznani avtonomnosti in strokovni nevtralnosti opazno ali prikrito posegajo različne ideologije, kulturnopolitični programi, sociopolitične sile. Kakšna je na tej ravni lahko vloga stroke – bodisi literarne vede bodisi pedagoško-didaktične?